

Steps taken for the conservation of natural resources at the national level.

“રાષ્ટ્રીય સ્તરે કુદરતી (નેસર્ગિક) સ્ત્રોતોના સંરક્ષણ માટે લેવામાં આવેલા પગલાં”

રાષ્ટ્રીય સ્તરે કુદરતી સ્ત્રોતોના સંરક્ષણ માટે લેવામાં આવેલા પગલાં

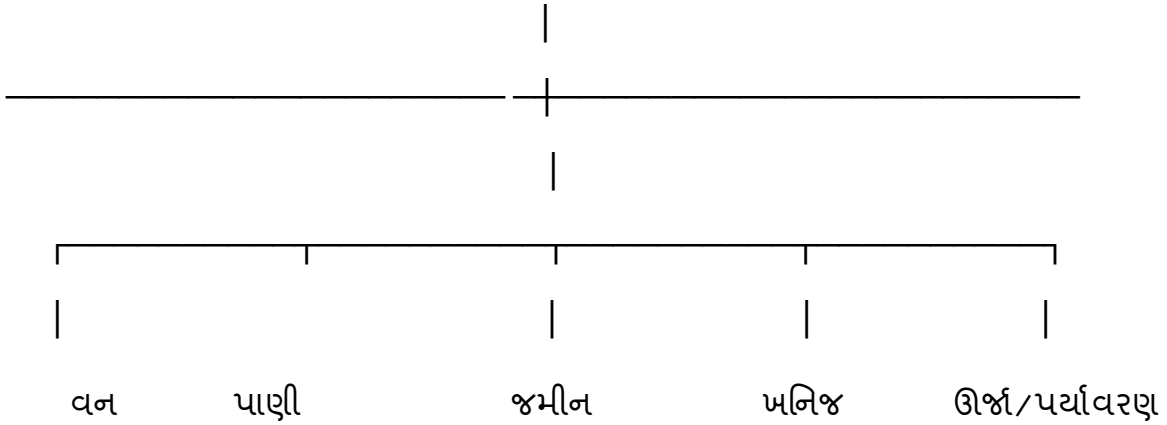
પરિચય (Introduction)

કુદરતી સ્ત્રોતો જેમ કે જંગલો, પાણી, જમીન, ખનિજ, જૈવવિવિધતા અને ઊર્જા સ્ત્રોતો માનવ જીવન અને રાષ્ટ્રીય વિકાસ માટે અત્યંત જરૂરી છે.

પરંતુ વસ્તી વધારો, ઔદ્યોગિકીકરણ, પ્રદૂષણ અને અતિશય શોષણને કારણે આ સ્ત્રોતો ઝડપથી ઘટી રહ્યા છે.

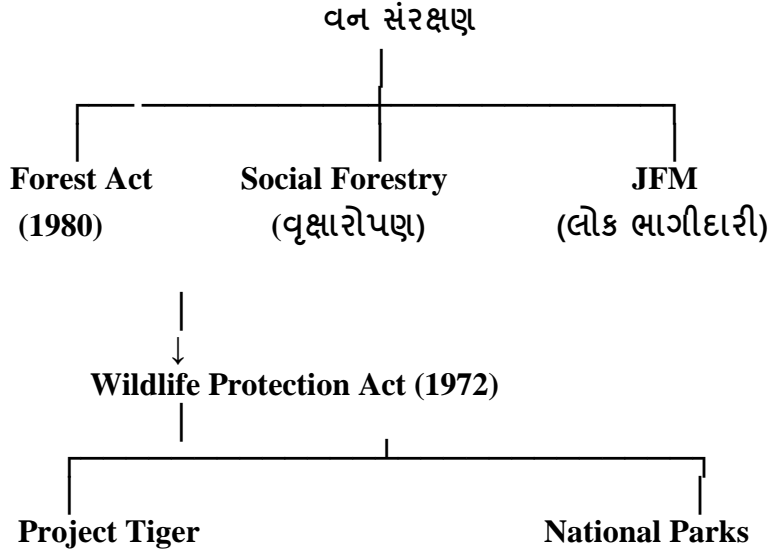
આથી ભારત સરકારે સંરક્ષણ (Conservation) અને ટકાઉ વિકાસ (Sustainable Development) માટે અનેક કાયદા, યોજનાઓ અને કાર્યક્રમો અમલમાં મૂક્યા છે.

કુદરતી સ્ત્રોતોનું સંરક્ષણ

મુખ્ય પગલાં (Major Steps Taken at National Level)

① વન સંરક્ષણ (Forest Conservation)

(A) વન સંરક્ષણ અધિનિયમ - 1980 (Forest Conservation Act)

- જંગલોને અન્ય ઉપયોગ માટે પરિવર્તિત કરવા પર નિયંત્રણ
- કેન્દ્ર સરકારની મંજૂરી ફરજિયાત
- વનવિનાશ રોકવામાં મદદ

(B) સંયુક્ત વન વ્યવસ્થાપન (Joint Forest Management – JFM)

- સ્થાનિક લોકોની ભાગીદારી
- વૃક્ષારોપણ અને જંગલ રક્ષણ

(C) સામાજિક વનરોપણ (Social Forestry)

- ગામો અને રસ્તા કિનારે વૃક્ષારોપણ
  - ઇંધણ અને લાકડાની જરૂરિયાત પૂરી કરવી
-

② જૈવવિવિધતા અને વન્યજીવ સંરક્ષણ (Biodiversity & Wildlife Conservation)

(A) વન્યજીવ સંરક્ષણ અધિનિયમ - 1972

- શિકાર પર પ્રતિબંધ
- રાષ્ટ્રીય ઉદ્યાન અને અભ્યારણ્યની સ્થાપના

(B) બાયોલોજિકલ ડાયવર્સિટી એક્ટ - 2002

- જૈવવિવિધતાનું સંરક્ષણ
- પરંપરાગત જ્ઞાનનું રક્ષણ
- Biodiversity Management Committees

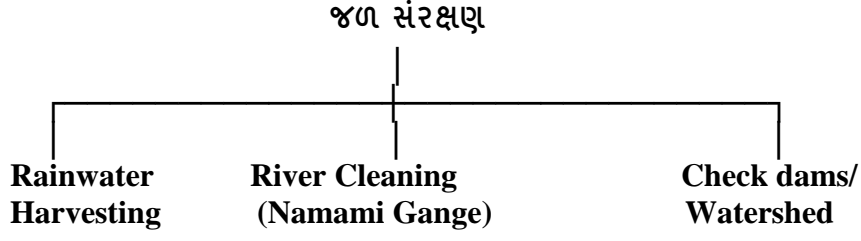
(C) પ્રોજેક્ટ ટાઈગર (1973)

- વાઘ સંરક્ષણ માટે

(D) પ્રોજેક્ટ એલિફન્ટ

- હાથી અને તેના આવાસનું સંરક્ષણ
-

③ જળ સંરક્ષણ (Water Conservation)

☞ પરિણામ:

- ✓ ભૂગર્ભ જળ વધારો
- ✓ પાણી બચત
- ✓ પ્રદૂષણ ઘટાડો

(A) રાષ્ટ્રીય જળ નીતિ (National Water Policy)

- પાણીનો યોગ્ય ઉપયોગ
- વરસાદી પાણી સંગ્રહ (Rainwater Harvesting)

(B) નદી શુદ્ધિકરણ કાર્યક્રમ

- નમામી ગંગે યોજના
- નદી પ્રદૂષણ નિયંત્રણ

(C) ચેકડેમ અને તળાવ વિકાસ

- ભૂગર્ભ જળ સ્તર વધારવું
-

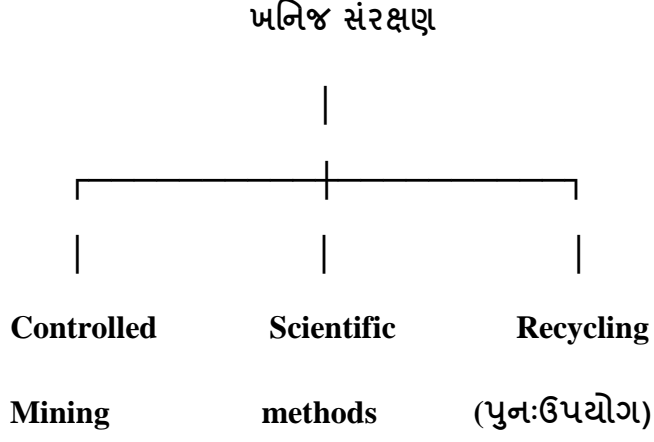
④ જમીન અને માટી સંરક્ષણ (Soil & Land Conservation)

- માટી ધોવાણ રોકવા ટેરેસિંગ અને બંડિંગ
- વોટરશેડ મેનેજમેન્ટ
- રણપ્રદેશ વિકાસ કાર્યક્રમ
- ખેતીમાં જૈવિક ખાતરનો ઉપયોગ

☞ માટીની ઉર્વરતા જાળવવા માટે મહત્વપૂર્ણ

---

⑤ ખનિજ સંરક્ષણ (Mineral Conservation)

☞ મહત્વ:

✓ ભવિષ્ય માટે સંગ્રહ

✓ વેડફાટ ઓછો

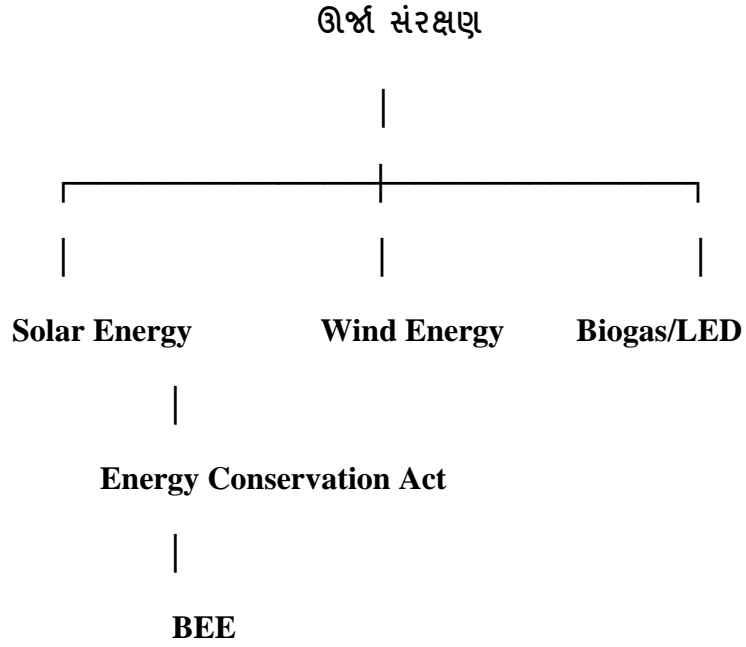
(A) Mines and Minerals Act

- ખનિજોના નિયંત્રિત ખનન
- વૈજ્ઞાનિક પદ્ધતિઓનો ઉપયોગ

(B) રિસાયક્લિંગ

- ધાતુઓનો પુનઃઉપયોગ
  - કચરાનું પુનઃપ્રક્રિયા
-

⑥ ଊର୍ଜା ସଂରକ୍ଷଣ (Energy Conservation)

(A) Energy Conservation Act – 2001

- ଊର୍ଜା ବ୍ୟୟ ନିୟମ
- BEE (Bureau of Energy Efficiency)

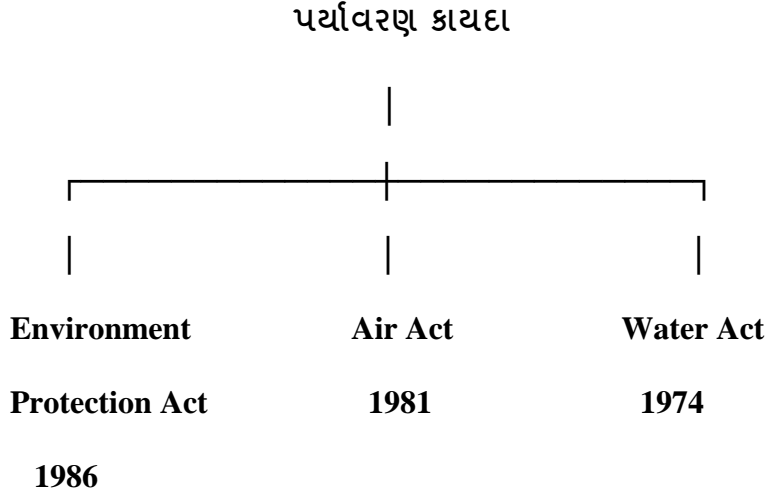
(B) ନବୀନୀକରଣୀୟ ଊର୍ଜା ପ୍ରୋତ୍ସାହନ

- ସୌର ଊର୍ଜା
- ପବନ ଊର୍ଜା
- ବାୟୋଗେସ
- LED ଯୋଜନା (UJALA)

(C) ରାଷ୍ଟ୍ରୀୟ ସୌର ମିଶନ

- ସ୍ୱଚ୍ଛ ଊର୍ଜା ବିକାସ
-

⑦ પર્યાવરણ સંરક્ષણ કાયદા (Environmental Laws)

(A) Environment Protection Act – 1986

- પ્રદૂષણ નિયંત્રણ
- ઉદ્યોગો પર નિયમન

(B) Air Act – 1981

- હવા પ્રદૂષણ નિયંત્રણ

(C) Water Act – 1974

- પાણી પ્રદૂષણ નિયંત્રણ

⑧ જનજાગૃતિ અને શિક્ષણ (Awareness & Education)

- પર્યાવરણ શિક્ષણ
  - વૃક્ષારોપણ અભિયાન
  - સ્વચ્છ ભારત અભિયાન
  - NGO અને ગ્રામ પંચાયત ભાગીદારી
  - ે લોકોની ભાગીદારી વિના સંરક્ષણ શક્ય નથી
-

• ટૂંક કોષ્ટક (Summary Table) ચાર્ટ - રાષ્ટ્રીય પગલાંનો સારાંશ

ક્ષેત્ર	પગલાં	ઉદ્દેશ
વન જંગલ	Forest Act, JFM, Social Forestry, National Park, Sanctuary	Wildlife બચાવવું
જૈવવિવિધતા	Wildlife Act, Project Tiger, Biosphere reserve	Species સુરક્ષા
પાણી	Rainwater harvesting, Namami Gange	પાણી બચત
જમીન	Watershed management, ટેરેસ ખેતી	માટી ધોવાણ રોકવું
ખનિજ	Controlled mining, Recycling	ખનિજ સુરક્ષા, Controlled Mining
ઊર્જા	Solar, Wind, Energy Act	અખૂટ ઊર્જા ઉપયોગ
પર્યાવરણ કાયદા	EPA 1986, Air & Water Act	પર્યાવરણ રક્ષણ

નિષ્કર્ષ (Conclusion)

- ☞ કુદરતી સ્રોતો રાષ્ટ્રની સંપત્તિ છે.
- ☞ સરકાર દ્વારા અનેક કાયદા અને યોજનાઓ અમલમાં છે.
- ☞ સંરક્ષણ + યોગ્ય ઉપયોગ + જનજાગૃતિ = ટકાઉ વિકાસ

અંતમાં કહી શકાય કે

🙏 “Save Resources Today for a Better Tomorrow”

સંપૂર્ણ સમરી ચાર્ટ (Exam Revision Chart)

- વન → Forest Act, JFM
- પાણી → Rainwater Harvesting
- જમીન → Watershed Management
- જૈવવિવિધતા → Wildlife Act, Project Tiger
- ખનિજ → Controlled Mining
- ઊર્જા → Solar/Wind/Biogas
- પર્યાવરણ → EPA, Air & Water Act